

TÜRK TOPLUMUNDA TEMSİL GETİRME GELENEĞİ VE MEVLANA'NIN GELENEK İÇERİSİNDEKİ YERİ

Âdem BALKAYA*

Erzurum'un Pasinler ilçesine bağlı bir köye farklı partilerin milletvekili adayları oy istemeye giderler. Köye yaklaştıklarında yol kenarında, tarlasında çalşan bir çiftçi görürler ve gelin hepimiz bir arada iken şu adama soralım bakalım hangimize oy verecek derler. Adamın yanına varırlar, selam verirler. İçlerinden biri der ki;

—Bak beyim, ben A partisinden, şu yanımdaki B partisinden, şu da C partisinden adayız. Allah aşkına doğru söyle. Hangimize oy vereceksin?

Çiftçi der ki;

—Size bir şey anlatayım, siz de kime oy vereceğimi anlayın.

Anlat bakalım derler ve çiftçi başlar;

—Ben şu gördüğünüz Aras nehrinin karşısındaki köyden evliyim. Bağ bostan çapa olacağı zaman gidip oradan baldızımı bize yardım etsin diye getirdim. Yardım etti, işimiz bitti. Alıp onu köye götürürken eşim, ben de gidip birkaç gün kalayım dedi. Ben de kabul ettim ve ikisini alıp yola çıktım. Aras'ın kenarına geldik. Kadınlar suya girmekten korktular, bizi sen geçir dediler. Ben de mecburen kabul ettim. Önce eşimi sırtıma aldım ve suyu geçtim. Dönüp baldızımı sırladım. Tam suyu geçerken, baldız;

—Enişte, ben mi ağırım yoksa ablam mı? dedi. Ben de;

—Nasil olsa ikiniz de benim sırtımdan geçmiyor musunuz? İkinizin de Allah belasını versin! dedim.

Artık başka söze hacet yoktur. Temsil yerini bulmuştur.

ÖZET

Millet olarak her ferdimizde bir edebiyatçı edası bulmak mümkündür. Bunu da çok mühim bir zenginliğe sahip kültürümüze borçluyuz. Karşılaştığımız bir durumla ilgili çıkarımlarda bulunmayı ya da birilerinin çıkarımında bulunmasını sağlamayı görev belleriz. Bunu da en güzel şekliyle yani edebi yönüyle yaparız. Özellikle bir ders verme amacımız varsa duruma uygun bir hikâye/ temsil buluruz. Geçmişte bunun en iyi örneklerini büyük sanatçılarımızda bulmak şaşırtıcı değildir. Bunlardan birisi de Mevlana'dır. Bu çalışmada temsil getirme geleneğinin ne olduğu işlenip, Mevlana'nın bu yönü üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler; Temsil, Gelenek, Mevlana

THE TRADITION OF NARRATE IN TURKISH SOCIETY AND THE PLACE OF MEVLANA IN THIS TRADITION

ABSTRACT

We are men of letters. It is because of that we have a rich culture. When we meat a state, we inference a thing or help others for this. We make this with the best way which is literature. Especially if we want to give a lesson, find a story. It is not surprise that we find this property at big artist. One of those is Mevlana. In this study, we describe what is the narrate, than will find this feature of Mevlana.

Key words; To narrate, tradition, Mevlana

Giriş

Her ferdin ait olduğu topluma has bir takım özellikleri vardır ve o ferdin o toplumun bir parçası olduğu, ferdin bu özellikleri kullanması yoluyla anlaşılabilir. Bahsedilen şey kullandığı dilden söyleyiş tarzına, olaylara yaklaşımından verdiği tepkilere kadar her türlü durumu ihtiva eder.

* Arş. Gör., Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
balkaya81@mynet.com

Çünkü toplumlara has işaretler, bir takım jest, mimik ve vücut hareketleri vardır. Buna çok basit bir örnek olması açısından şu gösterilebilir; “yok veya hayır” ifadelerini jest ve mimikle göstermede Türkler kafalarını yukarı doğru hareket ettirirken, diğer toplumlar kafalarını sağa sola sallarlar. Yahut günümüzün en fazla ilgi toplayan sporu futbolda bir Türk, kaçırılan bir pozisyondan sonra ellerinin birini ayalar yüze bakacak şekilde diğerine çarparken başka toplumların oyuncularını, ayakları birleştirerek çene altı seviyesinde ileri-geri sallarlar. Bu küçük örnekler sadece beden diline has değildir. Tıpkı bunlar gibi her toplumun kendine has dil ve söyleyiş özellikleri de vardır. O toplumun bireyleri de bir durumu açıklamada, yorumlamada, fikrini beyan etmede, herhangi bir şeyi eleştirmede bu dil ve söyleyiş özelliklerini kullanır.

Şüphesiz her sanatçı özeldir. Üslup dediğimiz mevzu bununla alakalıdır. Ancak bizim kastettiğimiz toplumun genelinde mevcut olan benzerliktir. Yani ses tonunda, vurgu ve tonlamada, anlatıma beden dilini dâhil etmedeki benzerliktir. Bununla beraber bu toplum bazında genel iken sanatçı bazında özeldir.

Gelenek, kendine özgü kuralları olan bir yapıdır. Sağlanmak istenen bir devamın olmazsa olmazıdır. Bazı sanatçılar içinden çıktıkları toplumun geleneğini sürdürürler. Kendilerinden önceki dönemlerde yetişmiş sanatçıların kullandıkları şekil ve muhteva özelliklerini devam ettirirler. Çoğu zaman bu durum falanca şairden etkilenme diye de tavsif edilir. Nasıl vasıflandırılırsa vasıflandırılırsın bu haliyle bir geleneğin devam edişi söz konusudur.

Gelenek

Gelenekle ilgili çokça tanımlamalar yapılmıştır. Edward Shils geleneğin anlamı için “ En yalın anlatımıyla gelenek, basitçe dile getirmek gerekirse, traditum anlamına gelir; traditum, geçmişten günümüze intikal ettirilen ya da miras bırakılan herhangi bir şeydir. O tevarüs edilen şey ya da ne tür bir özel bileşim olduğu ya da fiziksel bir nesne mi yoksa kültürel bir yapı mı olduğu konusunda hiçbir şey söylemez; ne zamandan beri miras alındığı veya ne tarzda miras alındığı, sözel olarak mı yazılı olarak mı miras alındığı konusunda da hiçbir şey söylemez.” ifadelerini kullanır. ¹

Gelenek bir mirastır. Özellikle dilde ve kültür alanındaki etkinliklerin hemen hemen hepsi geçmişe dayanır. “Sanatçılar geçmişten aldıklarını kendi dönemlerinin zevk ve anlayışıyla, bilgi birikimiyle, duyarlılığıyla yoğurarak geleceğe taşır. Bütün sanat eserleri, kendi aralarında bir düzen oluşturur. Bir bakıma bütünün parçaları gibidirler. Bu bakımdan geçmişi bilmeden yeni bir sanat eseri oluşturmak mümkün değildir. Sanatkâr, geçmişte örüle örüle kendisine kadar gelmiş bulunan geleneğe yararlanır; dönemin zevkini, düşüncesini, duyarlılığını edebi eserin bünyesine yerleştirir.”²

Gelenek kendisinden önce var olanı sürdürmektir. Ancak dikkat edilmesi gereken var olanı sürdürürken ne derece bağlı kalındığıdır. Sürdürme sözcüğünden maksat aynı varlığı yahut duyguyu tekrar etme değildir. Konu, şekil, tavır, üslup, yapı, tür devam ettirilir. Ama önemli olan bu türde, yapıda, konuda, tavırda yeniyi verebilmektir.

Toplumun Geleneği

Bu durum sanatçılar için böyledir ve sanatçılarla yetişen toplum da kendi sanatçısı gibi hareket eder. Geleneği devam ettirme, sanatçı özelinden toplum geneline aynen yayılır. Zira kültür birikimi o kültürü oluşturanların eseridir. Yahya Kemal’in bahsettiği “kökü mazide olan ati” olmak bu durumun gereğidir. Günlük konuşmalarımızı, hayata bakışımızı bizi bugüne hazırlayan

¹ Shils, Edward, “Gelenek”, çev. Hüsametdin Arslan, Doğu Batı Dergisi, yıl; 7, sayı;25 Kasım, Aralık, Ocak 2003-04, s.110

² Aktaş, Şerif, Çelik Yakup, Türk Edebiyatı 9, Bilge Ders Kitapları Yayınları, Ankara 2005, s. 200

geçmişimizden hareketle oluştururuz. İşte tüm bunlar bir toplumu diğerinden daha farklı kılar.

Yukarıda bahsedilen gelenek kuralları, içinde yaşadığımız ve bir ferdi olduğunuz toplumun devam ettirdiği ve diğer toplumlardan ayrılan yanlarıdır. Kısacası her fert davranışlarının tamamını yönlendirmede serbest değildir. Kendisinden öncekiler gibi davranır. Aynilik buradadır. Hepimiz beslendiğimiz kaynaklar gibi hareket ederiz. Duygu ve düşünce dünyamıza onlarınki gibi şekil veririz. Konuşmalarımızda sanatçılarımızın tavrını devam ettiririz. Kısaca toplum olarak geleneği devam ettiririz.

Üzerinde durduğumuz geleneğin bir parçası da temsil getirme geleneğidir. Başlı başına bir tavır ve üslup sayılabilir.

Temsil Getirme

Temsil kelimesi, Arapça “misl” kökünden gelir. Benzetme, bir şeyin aynıını yapma, örnek söz, söz gelişi anlamlarındadır.³ Bir şeyi başka bir şeye benzetme, aralarında çeşitli vesilelerle ilgi kurmaktır. Karşılaşılan durumu örnekleme anlamlarındadır. Burada temsil kelimesinin anlamını, gerçek anlamından çıkarıp, “hikâye etme” anlamında düşünmeliyiz. Çünkü temsil getirme kendisini hikâye yoluyla bulur.

Bu terim Anadolu'nun birçok yerinde kullanılır. Karşılaşılan bir duruma örnek teşkil eden küçük bir hikâye anlatılıp, karşıdaki kişinin bundan bir ders çıkarması beklenir. Amaç karşı tarafın isteğini yerine getirememekten kaynaklanan olumsuzluğu gidermektir. Bununla beraber karşı tarafa verilmek istenen mesajın daha iyi anlatılması amacını da taşır.

Her şeyden evvel temsil getirme bir ihtiyaçtan doğar. Ortada örneklenmesi gereken bir durum söz konusudur. Daha da önemlisi bir eksiklik veya olumsuzluk vardır. Bu durumun giderilmesi için, o duruma örnek bir şeyler anlatılır. Karşı taraf bir konuda ikna edilecektir ve ikna etme esaslı bir sebebe bağlanmalıdır. İşte tam burada hikâyenin etkileyciliği devreye sokulur.

Zira “hikâyeler her zaman bütün insanlığın ilgisini çekmiştir. Birçok insan; roman, kısa hikâye, oyun, senaryo, biyografi ve benzerlerinden hoşlanır. Şiirden olduğu kadar nesirden de zevk alır. Hikâye yazarları, aslında, insan karakterinin kâşifleridir ve herkes, özellikle halk, onların çalışmalarından oldukça etkilenir. Yine, en zor noktaları kapsayan herhangi bir fikir, hikâyeler vasıtasıyla daha güzel anlaşılır. Bunlar, okuyucuların kavramasını ve olgulardan kolaylıkla kendi kendilerine sonuç çıkarmalarını mümkün kılar.”⁴ Anlatılan hikâyeler, modern hikâyeye göre daha basittirler. Bu tür hikâyeler yaşanmış hikâyeler olabilecekleri gibi, tamamen anlatıcının hayal dünyasında kurguladığı hikâyeler de olabilirler. Amaç ortaya bir sanat eseri olarak hikâye sunmak değil, bir amacı gerçekleştirmek, bir ihtiyacı gidermektir. Olay örgüsü basit, kişileri az sayıda ve hacim olarak kısa hikâyelerdir.

Bu türden hikâye anlatımının bir gelenek olduğu tartışmasızdır. Çünkü geçmişe dönük sanatçılara ve eserlere bakıldığında hemen hemen hepsinde bu duruma örnekler bulmak mümkündür. Örneğin Kuran'da veya İncil'de anlatımı kuvvetlendirme ve yaşananlardan bir ders çıkarma amaçlı birçok hikâye buluyoruz. Hatta insanları doğru yola yönlendirme, yaptıkları yanlışlardan geri çevirme, doğruyu gösterme adına birçok peygamber kıssası görüyoruz. Öyle ki bu anlatılar kendi başına ayrı bir edebiyat kolu oluşturacak hacimdedir. Bu hikâyelerin tümüne bakıldığında, yukarıda da izah edildiği gibi ya bir olumsuz durumu gidermek ya da herhangi bir eksikliği tamamlamak amacındadırlar.

³ Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s.1074.

⁴ Gholam Hosein, Yousofi, “ Bir Hikâyeci Olarak Mevlana”, çev. Ramazan Muslu, www.semazen.net.tr, (10. 07. 2007)

Bu türden hikâyelere sadece Kuran veya diğer bir takım dini kitaplarda karşılaşmıyoruz. Örneğin halk muhayyilesinde kendisine oldukça geniş bir yer bulmuş olan Binbir Gece Masalları'nda temsil getirmenin en güzel örneklerine rastlarız. Eserdeki kişiler, karşı tarafı bir konuda ikna etmek veya onlara dediklerini kabul ettirmek için “seninle benim işim, falan ile filanın işi gibi oldu, senin durumun filanın durumuna benzedi” gibi ifadeler kullanırlar. Bu ifadelerin karşılığı olarak da “anlat şu falan ile filanı da dinleyelim” cevabını alırlar ve dinleyici hikâyeden kendisine mutlaka bir pay çıkarır. Örneğin “Balıkçı ile İfrit” hikâyesinde olaylar şöyle gelişir:

Kendi halinde bir balıkçı her gün gider, deryaya ağını dört kere atar. Bu ağlardan ne çıkarsa ailesini onunla geçindirir. Bir gün gene ağ atmaya başlar ve dördüncü atışta bir küp çıkar. Küpün ağzı kapalıdır. Ağzını açar açmaz küpten bir ifrit çıkar. İfrit önce adamı Hz. Süleyman sanıp ondan af diler. Ancak adamın Süleyman olmadığını söylemesi üzerine ifrit onu öldüreceğini söyler. Balıkçı bir yolunu bulup ifriti kandırır ve tekrar küpe kapatır. İfrit adama yalvarır ve tekrar kurtarmasını söyler.

“ ... ifrit, “bana küpü aç! Seni iyiliklere boğayım!” deyince balıkçı, “yalan söylüyorsun sen! Hey lanet olasıca!” demiş ve de;”zaten seninle benim aramda Kral Yunan'ın veziri ile Hekim Ruyan arasındaki olay aynen geçiyor” diyerek eklemiştir...

İfrit, “Kral Yunan'ın veziri ile Hekim Ruyan kimdi? Nedir bu öykü?” demiş. Balıkçı anlatmaya başlamış:...”⁵

İşte tam burada bu durumu örnekleyen bir hikâye anlatır. Aralarında geçen konuya temsil getirir. Hikâyenin sonunda ifrit ne yapılması gerektiğini anlar.

Başka örneklerden birisi de Nasrettin Hoca fıkralarıdır. Ama temsil getiren hoca değildir. Temsil, Hoca aracılığı ile onun maceralarını anlatan kişi tarafından getirilir. Örneğin komşulukla alakalı bir durum olunca karşı taraf, doğrudan ifadeler yerine Hoca'nın bir fıkrasını anlatır ve karşı tarafın bundan ders çıkarmasını bekler.

Mevlana ve Temsil

Kimi sanatçılar diğerlerine göre farklıdır. Bu fark, toplumun onlardan beklentisinden ya da onlara verdiği önemden kaynaklanır. Çünkü kimi sanatçılar toplum için sadece sanatçı değildir. Bir görevin ifa edicileri, birer yol göstericilerdir. Bu yüzden diğer sanatçılara göre kendisinden bir şeyler beklenen sanatçılar daha bir önem kazanırlar ve toplum önünde farklı bir yer bulurlar.

Toplum için bir Yunus Emre, bir Hacı Bektaş-ı Veli, bir Ahmet Yesevi, bir Mevlana sıradan bir şair yahut edip değildirler. Onlar birer kılavuzdur. İnsanları erişilmek istenene, herkesin hedefi olan şeye bu sanatçılar götürürler. Onların yardım ve himmetleri gereklidir. İşte Mevlana da bu kılavuzlardan birisidir.

Mevlana, âlemin boşuna yaratılmadığına inanır. Bu kâinat yaratıcının kudretinin bir delilidir ve onun için vardır. Kâinatta yaşayan insanın da amacı, insan-ı kâmil olup bu yaratıcıya kavuşmaktır. Üzerinde yaşadığımız dünya sürekli döner, kendini yeniler. İnsan da bu dönmelerin ve yenilenmelerin her zaman farkında olmayabilir;

“Her nefeste kâinat yenilenir. Fakat biz, dünyayı öylece durur gördüğümüzden bu yenilenmeden haberdar değiliz. Ömür su gibi yeniden yeniye akıp gider. Fakat cesette bir daimilik gösterir.”⁶

⁵ Onaran, Ali Şerif, Binbir Gece Masalları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, Cilt 1/1, s.55

⁶ Gölpınarlı, Abdülhak, Mesnevi, (çev: Veled İzbudak), MEB Yayınları, İstanbul 1991, cilt I, s. 92

İşte bu boş olmayan ve sürekli yenilenen âleme insan da ayak uydurmalıdır. Mevlana bu durumun farkındadır ve insanları bu konuda uyarmayı kendisi için bir görev bilir. Bu yüzden Mevlana farklıdır. “ Bir çırpıda Mevlana deyip tanıdığımız Mevlana Muhammed Celaledin Rumi, eşyayı ve mevcut olanları böylesine görebilen ve gördüğünü bitmez bir inanışla vecd içinde anlatan bir büyük göz idi, bir seçilmiş insan. “Denizi gören göz başka. Köpüğü bırak da denizin gözleriyle bak sen. Köpükler, denizden meydana gelir, onları deniz harekete getirir. Ne kadar şaşılacak şey ki sen köpüğü görüyorsun da denizi görmüyorsun. Biz gemilere benzeriz. Işıklı denizin içindeyiz fakat gözlerimiz görmüyor, birbirimize çarpıyoruz.” diyen mısralarında gerçeklerden kaçan, bütünü görmekten korkan insanoğlunun dehşetini çizerken, huzursuzluğunun illetini de açıklamakta ve bu illete Mesnevi’de : “Nehir gördüğün ayın aksini gölge zannetme, ayın kendisi de olabilir” mısralarıyla ışık tutmaktadır.”⁷

Mevlana, bu düşüncelerini insanlara anlatmak için de şiiri, musikiyi, hikâyeyi seçmiştir. Yukarıda izahına çalıştığımız ve üzerinde ısrarla durduğumuz geleneğin bir devam ettiricisidir. Mevlana’dan sonra gelenler, onun üslubu ile devam edip, bir geleneği yaşattıkları gibi Mevlana da kendinden öncekilerin geleneğini devam ettirmiştir. Bu konuda Gönül Ayan şunları söyler; “Mevlâna Hazretleri ve Mesnevi’sindeki kısa hikâyelere gelince; daha önce Hakîm Senâyî ve Attâr’ın yazdıklarının bu yolda birer deneme mahiyetinde bulunduğu ve bu tarzda asıl başarıyı Mevlâna Hazretlerinin gösterdiği anlaşılmaktadır. Mesnevi’nin âlem-şümül oluşunu da bu teknik ve üsluba bağlamak gerekir. Mevlâna Hazretlerinin altı ciltlik Mesnevi’sinin tamamı, kısa hikâyelerden meydana gelmiştir. Bütün araştırmacılar da bu eserin "Kur’ân-ı Kerim’in bir tefsiri mahiyetinde" olduğunu söylemektedirler. Mevlâna Celâleddin Rumî, Kur’ân-ı Kerim’deki meseleleri ve derin manaları, birer canlı, kısa hikâyeye hâlinde gözler önüne sermekte, insanlara bu meseleleri örneklerle anlatmakta ve yaşatmaktadır.”⁸ İfadelerden de anlaşıldığı gibi, kendisinden önce kendi tarzında eserler verilmiştir ve gelenek kendisini Mevlana’da daha iyi bulmuştur.

Mevlana, insanı kötü duygulardan arındırma peşindedir. İnsanların yaşayışlarında bir hayli yanlışlık ve eksiklik tespit edince artık bir ihtiyaç hâsıl olmuş demektir. Bunu da yol göstericiler farklı yollarla gidereceklerdir. İşte burada Mevlana hikâyeyi/temsili seçer. “Mevlâna, açıklamaları ve verdiği örnekleriyle genelde insanın, özelde ise eşya ve tüm varlıkların Allah ile olan ilişkisini açıklamayı hedeflemekte, dünya ve âhiret birliğinin-dirliğinin yolunu anlatmaya çabalamakta; hakkı görmenin, hakla olmanın, yakîne ermenin yolunu göstermeye çalışmaktadır. Binaenaleyh, onun eserlerindeki, özellikle Mesnevi’sindeki birçok açıklama ve anlatılan olaylar, sonuçta Allah’ın lütuf, rahmet ve güzelliğini hatırlatarak insanı ebedî saadet ve ilahî rahmete ulaştırma hedefine hizmet etme gayesini taşımaktadır. Zaten o, Mesnevi’nin son cildinde bu eserini, “manevî deliller”i içeren bir kitap olarak tanıtır”.⁹

Kısaca insanlığa bir delil sunar. Ama bunu esaslı sebeplere bağlar. İfade etmeye çalıştıklarını temsil yoluyla açıklığa kavuşturur. Herkesi o hikâyenin içine dâhil eder ve okuyucu ya da dinleyici durumunda olan bizler, kendimizi tamamen veya kısmen o hikâyeye içerisinde buluruz. Yaşananlar ve yaşayanlar tamamen bizim olanlardır.

⁷ Sepetçioğlu, M. Necati, “Mevlana’da İnsanın Yeri”, Mevlana İle İlgili Yazılardan Seçmeler, (haz. Vedat Genç), MEB Yayınları, İstanbul 1997, s. 252

⁸ Ayan, Gönül, “Mesnevi Ve Kısa Hikâyecilik”, 5. Milli Mevlana Kongresi, Bildiriler, 3-4 Mayıs 1991, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, www.semazen.net.tr, (10. 07. 2007)

⁹ Emiroğlu, İbrahim, “Mevlâna’nın Üslubu, Metodu ve Edebiyatımızdaki Yeri”, www.semazen.net.tr, (10. 07. 2007)

Mesneviden Temsil Örnekleri

1- Padişah ile Halayık

Mevlana, daha Mesnevinin ilk cildinde yer alan bir hikâyeye şöyle başlıyor; “Ey dostlar! Bu hikâyeyi dinleyiniz. Hakikatte o bizim bu günkü halimizdir.”¹⁰

Bu birazdan anlatacağım bizi anlatır demektir. Okuyucu ya da dinleyici olan bizler artık bu hikâyedeki kişilerin yerine kendimizi koyarız. Anlatılan durumun bizzat kendi durumumuzu karşıladığını anlarız. Bu başlı başına bir tavır ve gelenektir. Mevlana yukarıda da değinildiği gibi hikâyenin gücünü burada hemen kullanmaktadır.

Hikâyenin içerisinde bununla da yetinilmez ve verilmek istenen mesajı desteklemek için bir takım benzetme ve atasözlerine de yer verilir. Hikâyede padişah bir halayığa aşık olur ve onu satın alır. Ama daha sonra o kadar sevdiği ve uğraştığı halayık hastalanır. Tam da bu durumda Mevlana şu ifadelerle yer verir;

“ ... Birinin eşeği varmış, fakat palanı yokmuş. Palanı ele geçirmiş, bu sefer eşeği kurt kapmış.

Birisinin ibriği varmış, fakat suyu elde edememiş. Suyu bulunca da ibrik kırılmış.”¹¹

Bunlar hikâye içerisinde küçük temsillerdir. Durumun örnekleridir. Bir bakıma ifadeyi haklı kılan delillerdir. Hikâyenin devamında da benzer ifadelerle rastlanır. Hikâyenin alıcısı artık kendine bundan bir pay çıkaracak ve maksat hâsıl olacaktır.

2- Vali ile Yola Diken Eken Adam

Başka bir hikâyede de Mevlana şöyle bir giriş yapar;

“ Bu iş o tatlı sözlü, fakat kötü huylu adamın yol üstüne diken dikmesine benzer.”¹²

Bu anlatacağı hikâye için bir zemindir. Hikâyenin tamamı artık bir temsildir. Yola diken dikmiş bir adam sürekli uyarılır, ama adam bugün yarın derken bunları sökmez ve gittikçe dikenler büyürler. Bu hikâyede geçen her varlık başka bir varlığın karşılığıdır, sembolüdür. Başka ve daha doğru bir ifade ile temsildir. Hikâyenin dinleyicisi bu sembollerden hareketle ders çıkarır. Hikâyenin devamında Mevlana yine diğer hikâyelerde yaptığı gibi fikri kuvvetlendirmek için başka başka örnekler de verir. Hatta temsillerin neler olduğunu okuyucuya dahi bırakmaz;

“Her kötü huyunu bir diken bil; dikenler kaç keredir senin ayağını zedelemektedir. Çirkin huyundan başkalarını zarara soktuğundan, başkalarına mazarrat verdiğinden; gafilsen hiç olmazsa kendi yaralandığını bilirsin ya. Sen hem kendine azapsın hem başkalarına!”¹³

Görüldüğü gibi, Mevlana'nın amacı insanlara bir hikâye anlatmak değildir. Onların davranışlarını düzeltmek ve uyarmaktır. Bu amaçla da hikâyeyi kullanır. Hikâyeye bir takım semboller koyar. Bunların neler olduğunu dahi açıklar ve insana yapmakta olduğu yanlışı daha iyi anlatma fırsatı yaratır. Onun için hikâyeler, hikâye olmaktan çok birer vasıta. Mevlana'nın hikâyelerine bu gözle bakılmalıdır.

3- Akıl ve Nefsin Mücadelesi

Mevlana bu hikâyesine, yukarıda verilen Binbir Gece Masallarında geçen ifadelerle benzer sözlerle başlar;

¹⁰ Gölpınarlı, a.g.e., cilt I, s. 3

¹¹ Gölpınarlı, a.g.e., cilt I, s. 4

¹² Gölpınarlı, a.g.e., cilt II, s. 94

¹³ Gölpınarlı, a.g.e., cilt II, s. 95

“Bu Mecnun’la devesine benzer... o, ileriye gitmeye savaşı, bu geriye gitmeye! Aklın nefisle savaşı Mecnun’un devesiyle savaşına benzer.. Mecnun’un sevdası Leyla’dır, devenin sevdası yavrusuna.. Mecnun da “Devemin sevdası ardındakinedir, benim sevdam önümdekine.. İkimizde sevdalıyız ama sevdalarımız aykırı!” demiştir.”¹⁴

Hikâyede akıl ve nefisin nasıl mücadele ettiği anlatılmaya çalışılmıştır. Bu da Mecnun ve devesi sembollerine oturtulmuştur. Hikâye anlatmak yerine kuru söz ile ifade ettiğinizde dikkati bu kadar çekemezsiniz. Bunu çok iyi bilen Mevlana ifadenin en güzel yolunu, edebi yolunu seçmiş. Hikâye basit ama hepimizde olan akıl ve nefis, hepimizin leylası ve devesi ile bütünleşince başak bir anlam kazanıyor. Anlatılanların hiçbiri ya da eserlerde geçen hiçbir varlık gelişigüzel seçilmiş varlıklar değildir. Hepsinin görünen yüzünden ve anlamından çok farklı yönleri ve amaçları vardır.

4- Hıristiyan, Müslüman ve Yahudi

“Biri Müslüman, öbürü Hıristiyan, üçüncüsü de Yahudi olan üç yolcu bir konak yerinde yiyecek buldular. Hıristiyan’la Yahudi toktu, bunu yarın yiyelim dediler. Müslüman, o gün oruçluymuştu, fakat onlarla başa çıkamadığından aç kaldı.

Oğul, burada bir hikâye dinle de hünerine kapılıp belalara uğrama.”¹⁵

Bu ifadelerden sonra, Mevlana, bahsettiği hikâyeyi anlatmaya başlar. Başlı aşına bir temsil getirir ve dinleyiciden hissesini almasını ister. Anlattığı hikâyenin sembollerini dahi hikâ

yenin içerisinde açıkça belirtir.

“Bir mümin, iki sapıkla yoldaş oldu. Aklın, şeytan ve nefisle arkadaş olması gibi.”¹⁶

Hikâye içinde yeni bir hikâye anlatır. Bu başka eserlerde de karşımıza çıkan bir üsluptur. Bu özellikler bahsettiğimiz geleneğin delilleridir. Amaç da hikâye anlatmak değildir. Yol göstermektir, akıl vermektir, uyarmaktır.

Sonuç

Mesnevîde geçen hikâyelere bir de bu yönüyle bakılmalıdır. Farklı yayınevleri tarafından defalarca, farklı şekil ve hacimlerde bu hikâyeler yayınlanmıştır. Ancak bu hikâyelerin niçin, hangi sebepten yazıldığı, ya da neyi anlatmak, neyi ispat etmek için yazılmıştır üzerinde durulmaz. Oysa bunlar okunmak üzere tasarlanmış hikâyeler değildir. Zira bunlar birer temsildir ve temsiller ihtiyaç üzere tasarlanırlar. Bu yönüyle mesnevî hikâyeleri diğer hikâyelerden çok çok farklı konumda hikâyelerdir.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, Şerif, Çelik Yakup, *Türk Edebiyatı 9*, Bilge Ders Kitapları Yayınları, Ankara 2005

AYAN, Gönül, “*Mesnevî Ve Kısa Hikâyecilik*”, 5. Milli Mevlana Kongresi, Bildiriler, 3-4 Mayıs 1991, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, www.semazen.net.tr, (10. 07. 2007)

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993

EMİROĞLU, İbrahim, “*Mevlâna'nın Üslubu, Metodu ve Edebiyatımızdaki Yeri*”, www.semazen.net.tr, (10. 07. 2007)

¹⁴ Gölpinarlı, a.g.e., cilt IV,s. 126

¹⁵ Gölpinarlı, a.g.e., cilt VI,s. 188

¹⁶ Gölpinarlı, a.g.e., cilt IV,s. 127

- GHOLAM HOSEİN, Yousofi, “ *Bir Hikâyecî Olarak Mevlana*”, çev. Ramazan Muslu, www.semazen.net.tr, (10. 07. 2007)
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, *Mesnevi*, (çev: Veled İzbudak), MEB Yayınları, İstanbul 1991, cilt.I
- ONARAN, Ali Şerif, *Binbir Gece Masalları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, Cilt1/1
- SEPETÇİOĞLU, M. Necati, “*Mevlana’da İnsanın Yeri*”, Mevlana İle İlgili Yazılardan Seçmeler, (haz. Vedat Genç), MEB Yayınları, İstanbul 1997
- SHİLS, Edward, “*Gelenek*”, Doğu Batı Dergisi, çev. Hüsamettin Arslan, yıl; 7, sayı;25 Kasım, Aralık, Ocak 2003–04